

Hûmara Taybete
Zazakî û Zazayî: Edebîyat, Kultur û Ziwan

EDÎTOR RA

Wendox, Cigêrayox û Akademîsyenê Erjayeyî,

Kovara ma ya Enstîtuya Ziwananê Ganîyan, *The Journal of Mesopotamian Studies (JMS) Kovara Mîyanneteweyî ya Bihekem a Xebatanê Akademîkan* sey hûmara taybete *Zazakî û Zazayî: Edebîyat, Kultur û Ziwan* weşaneyêna. Gelek akademîsyen û acigêrayoxanê erjayeyan seba kovare piştgiri da û xebatêka kolektîfe vejîyê meydan. Na hûmare de zazayî û zazakî hetê ziwan, kultur, tarîx, edebîyat, cografya, nasname ûsn ra ameya analîz kerdene. Eslê xo de na hûmare do verê ney aşmîyêk biameyê weşanayene. Labelê prosesê pandemî sey heme karan, weşanayîşê hûmara taybete rê zî tesîr kerd û na hûmare ancax peynîya serre de ameya weşanayene. Labelê ma gelek kêfweşê ke seba na hûmare nuştêyê başî ameyî û ma resayî amancê xo.

Zazakî taybetmendîyanê arkeîkanê ziwananê îranîyanê kanan xo de hewênena labelê goreyê nê taybetmendîyan nuştîşê zazakî hîna newe yo. Ancax destpêkê seserra 20. de metnê zazakî yê telifî vejîyênê meydan. Zazakî seba derbasê nuştêyî biba, gama ke tîrê welidnayîşî antê, rewşa dinyayî her babet ra ver bi xirabîye şîya û na rewşe seba kurdkî hîna zehmettir bîya. Demêko derg zazakî eşkera nêameya nuştene. Heta serranê 1960î zazakî bêhes menda. Badê nê serran zî kes nêeşkeno vajo ke zazakî hetê nuştêkî ra zaf aver şîya, zaf kitabî ameyê nuştene, zaf edîbî resayê. Xeterê vîndîbîyayîşî û vîrîraşîyayîşî her tim sey heyula zazakî ser ra kêmi nêbîyo. Badê serranê 2000î gamê ke ameyê eştene seba zazakî zî nîsbeten ortamêko azad peyda kerdo. Nê serran ra dima kitabî ameyê nuştene, kovarî vejîyayî, rojnameyî neşr bîyê, derheqê zazakî asta masterî û doktorayî de tezê akademîkî nusîyayê. Reyna zî na lebate seba dîyalektêk bes nêkena. Eke weşan, kovare, tez ûsn kurdkî û sewbîna ziwanan têverneyê, kurdkî nê waran de çiqas kêmi menda xo nîşanê ma dano. Qandê cû na xebate û xebatê kurdkî seba zazakî îmkanê averşîyayîşî yê, ganî bêrê teşwîq kerdene.

Proseso ke Mela Ehmedê Xasî ya dest pêkerdo, Osman Esad Efendî ya dewam kerdo. goreyê konjokturê demî, zazakî de zî metnê ewilî *metnê dîni* yê. Nê her di

V

nuştoxan zî mewlîdî nuştê. Mewlîdê Mela Ehmedê Xasî Dîyarbekir de ameyo çap kerdene labelê mewlîdê Osman Esad Efendî, hîris serre badê nusîyayîşê metnî, ancax serra 1933î de Şam de ameyo weşanayene. Çapkerdişê mewlîdê Osman Esad Efendî, bi destê Celadet Alî Bedirxanî ya bîyo. heta serranê 1960î zaf çî nêameyo nuştene yan zî çîyo ke ameyo nuştene hîna peyda nêbîyo. Serra 1979î de kovara *Tîrêj*, serranê 1990yan de kovarê sey Nûbihar, War, Bîr ûsn de nuştayê zazakî ameyê weşanayene. Serra 1996î seba zazakî zaf muhîm a. Grûba Xebate ya Vateyî na serre de awan bîya û badê cû *Kovara Vateyî* dest bi weşanê xo kerdo. Heta nika 65 hûmare na kovare weşanîyayî. Serranê 2010an ra dima unîversîteyan de beşê Ziwan û Edebîyatê Kurdî abîyayê, Enstîtuyê Ziwananê Ganîyan de masterê bêtezî û bitezî de gelek wendekaran tez û projeyî amade kerdê. Unîversîteya Mardin Artuklu û Enstîtuyê Ziwananê Ganîyan ê nê unîversîteyî no war de rolêko gelek muhîm îfa kerdo û hîna zî îcra keno. Sewbîna unîversîteyan de seba zazakî asta doktora û masterî de xebatî ameyê kerdene. Des serranê peyênan de sey *Newepelî* rojnameyê ewilî yê zazakî se hûmare weşanîyayo, *Kovara Şewçîla* de metnê edebî ameyê neşr kerdene, *Kovara Ewroyî* de derheqê rexne û teorî de meqaleyî weşanîyayê. Herçiqas hûmara nê xebatan zêde nêbo zî, nê xebatî averşîyayîşê zazakî de muhîm ê.

Na hûmare de zaf acigêrayoxan meqaleyê xo şirawitî. Nê meqaleyan ra taye ci semedê pandemî ra nêameyî tamam kerdene û na hûmare de cayê înan kêmi mende. Seba na hûmare heşt hebî meqaleyê erjayeyî terefê hekeman ra ameyî weşinayene. Êdî ma eşkenê vajê ke zazakî de ma eşkenê kovarêka bihekem vejê, na rewşe seba ma sebebê kêfweşî ya. Nê heşt hebî nuştayê ma zazakî, kurmanckî û tirkî ameyê nuştene.

Abdurrahman Adak bi nuştayêkê sernameyê *Edebîyata Zazakî ya Klasîk: Di Peywenda Dîyalektên Edebî yên Kurdî û Edebîyatên Îslamî de Edebîyateke Klasîk ya Derengmayî û Cihê wê di Nav Klasîzma Îslamî de* ya beşdarê na hûmara taybete beno. Adak xora her tim eleqeyê xo zazakî nawneno û seba banderbîyayîşê zazakî cehd keno. Na xebate ey zî edebîyatê klasîkê zazakî ser o ameya kerdene. Adakî hetê edebîyatê klasîkî ra mabênê dîyalektanê kurdî muqayeseyêk kerdo. Nuştayî de edebîyatê klasîkê rojhelatî ra behs beno û dima ereymendişê zazakî ser o yeno vindertene. Adak warê edebîyatê klasîkî de pispor o, edebîyatê klasîkî zazakî zanayîşê ey ra wendiş seba ma û wendoxanê ma do tecrubeyêko baş bo.

Mutlu Canî bi xebata xo ya *Analîzê Tezanê Masterî yê Tirkîya ke Kirmanckî (Zazakî) ser o Nusîyayê (2013-2020)* tezê ke mabênê serranê 2013î û 2020î de unîversîteyan de qebul biyê ser o vinderto. Na xebate de Can ê tezan goreyê çend peyman dabeş keno û analîz keno. Mabênê tarîxê 2013î û 2020î unîversîteyan de 49 hebî tezê masterî ameyê nuştene. Nê tezan ra qismêk zazakî û qismêko bîn zî tirkî nusîyayê. Reyna ma na xebate de şewirmendan û mijaranê tezan ra agahdar benê. Xususan tesbîtke diş û tomarkerdişê mijarê tezi, karê wendekaranê masterî û şewirmendan zaf asan keno û vernîya dubarekerdişê heman mijarî gêno.

Nurettin Beltekin xebata xo ya bi nameyê *Nuştişê Zazakî de Problemê Fekan - Nimûneyî Fekê Çewlîgî* ya yew mijarê ziwannasiye ser o vindeno. Zazakî de prosesê standardîzasyonî nêzdîye hîris serre ke dewam keno labelê hîna zî asta waştîye de niyo. Mîyanê na rewşe de nuştîyê ke bi taybetmendîyanê fekkan reyde nusîyayê hîna zehmetîye peyda kenê. Taybetmendîyê fekan, seba zazakî dewlemendîyêk û tesbîtkerdişê qaydeyanê ziwani de îmkaneko hîra dano. Heman dem de nuştîyî de taybetîyanê fekkî qeydkerdiş zehmet o. Beltekinî na xebate xo de, taybetmendîyê muhîmî yê fekkê Çewlîgî, bi şeklêko kilm analîz kerdê. Fekê Çewlîgî hetê taybetmendîyanê sey îzafê, diftong, antişê karan ûsn mîyanê zazakî de fekkêko taybet o. Tesbîtkerdişê taybetmendîyanê fekan, xebatanê ziwannasiye de îmkane muqayesekerdişî dano. Qandê cû nê tewir xebatî ziwannasiya muqayeseyin de rolêko muhîmî îfa kenê. Heta nika derheqê taybetmendîyê fekanê zazakî de zaf xebatî zî nêameyê kerdene.

İbrahim Bingöl nuştîyê xo yê *Halo Ante Zazakî û Kurmanckî de* hetê halê anteyê karan ra mabênê zazakî û kurmanckî de muqayeseyêk keno. Zazakî de karî û taybetîyê karan meseleyê aloz ê. Bingöl, xebatanê xo zafane ziwannasiya muqayeseyine ser o keno. Na xebate de halo ante, goreyê nameyî, zemîrî, subjeyî ûsn xususîyetan ameyo tedqîq kerdene. Sey xebata Beltekinî, na xebate zî xebateka ziwannasiya muqayesine ya. Labelê na xebate de fekkê zazakî yewbînan reyde muqayese nêbîyê, mabênê kurmanckî û zazakî de têvernayîşêk amade bîyo.

Na hûmara taybete rê Pinar Yıldız bi nuştîyê xo yê *Sey Yew Romanê Verênî Kilama Pepûgî Ser o Analîzêk* ya beşdare bîya. Yıldız, nuştîyê xo de romanê Deniz Gunduzî tedqîq kerd. Nuştîyî de seba romanî çarçeweyêke xêze bîya û sey romanê verênî *Kilama Pepûgî* ameya etud kerdene. Nuşte derheqê romanê zazakî de agahîyê gelek muhîmî deyayê, romanê telîfî û tercumeyî sey liste rêze bîyê.

Na hûmare de hema nêmeyê nuştîyan terefê nuştîxanê cinîyan ra nusîyayo. Hûmarêka taybete de na rewşe seba ma sebebê şanazî ya. Ronya Îlbasmiş zî bi sernameyê *Muqayesekerdişê Kitabanê Dersan yê Kirmanckî (Zazakî) yê Sinifa Pancine Hetê Zayenda Komelkî (Gender) ra* yew nuştîyêko rexneyî nuşt. Nê nuştîyî de kitabê ke terefê Wezaretê Perwerdeyê Milî ra seba zazakî banderkerdişê gedeyanê mektebî amade bîyê hetê zayenda komelkî ra ameyê nirxnayene. Îlbasmiş, xebata xo de di hebî kitabê banderkerdişî tedqîq kerdê û nê kitaban de encamê balkêşî vetê meydan. Beno nê encamê ke nuştîxane vetê, terefê nuştîxan ra qesdî nêre şuxulnaye zî, seke ma fehîm benê ke xora mîyanê komel de na rewşe ameya ronîştene. Heta ke Îlbasmiş nînan îfade nêkena, zaf kesî nînan ferq zî nêkenê. No nuşte semedê rexnekerdiş û agahdarbîyayîşî zaf çîyan wad keno.

Veysel Yıldızhanî nuştîyanê tewr verênanê zazakî ser o bi nameyê *Nuştoxê Çimeyanê Tewr Verênanê Kirmanckîyan û Nuştîyê İnan (1798-1903)* ya yew nuştîyêko balkêş amade kerd. Yıldızhan xebata xo de behsê nuştîyê Sultan

Efendî ra keno. Eke no nuşte rast bibo û bêro peydakerdiş, seba zazakî tarîxê derbasê nuşteyî biyayîş vurîyêno. Yildizhan, nê nuşteyî ra qismêk dano û rexneyê nê nuşteyî zî keno. Heman nuşteyî de xebatê ke mabênê serranê 1798î ra heta serra 1903î amade biyê bi şeklêko kronolojik deyayê; çekuyê ke nê nuşteyan de ravîyarenê sey tabloyan îfade biyê. Na xebate de kes eşkeno mîyanê prosesî de vurîyayîşê çekuyanê zazakî tesbît bikero. Werrekna metnê nuştekiyê zazakî hîna zêde bibîyayê û acigêrayîşê diyakronîkî bingeyêko baş de biameyê kerdene.

Nadire Güntaş Aldatmaz bi sernameyê *Kirmanckî De (Zazakî De) Hikayeya Moderne* nuşteyêk a beşdarê na hûmara taybete biya. Aldatmaz, xebata xo de behsê hikayeya moderne ya zazakî kena û çarçeweyêka hîra de hikaye tehlî kena. Nê nuşteyî de hem doneyê îstatistik deyayê hem zî şekil û manayî ra hikayeyê zazakî analîz biyê. Aldatmaz, hikayenusanê sey Topaç, Canşad, Demîrel ser o xusuen vindena. Nuştoxe bi xo zî hikayenus a, qandê cû xozayê hikayeyanê zaf baş zana, no zanayîşê aye tehlîlkerdişî de xo nîşanê ma dano.

Na hûmare seba kovara ma tecrubeyê ewilî yo. Amadekerdiş, hekemerşawitiş, tedqîqkerdiş û heme prosesê na hûmare de mamosta Dr. Şehmus Kurtî zaf hetê ma kerd. Seba na dilsoziya ey û eşqê eyê zazakî ma ey rê zaf sipas kenê. Tecrubeyê ewilî de ma zazakî û zazayî tedqîq kerdî. Na hûmare de cîya waran ra nuşteyê qîymetînî kovare de ca girewt. Ma hêvî kenê ke tena kovara ma de tena ney, sewbîna kovaran de zî seba zazakî hûmara taybetî bêrê amade kerdene. Zazakî û zazayan ser o xebatkerdiş mîyanê acigêrayoxan de vila bibo, hîna zaf xebatê erjayeyî bêrê kerdene.

Dr. Ahmet KIRKAN

Edîtorê Humare

Özel Sayı
Zazaca ve Zazalar; Edebiyat, Kültür ve Dil

EDİTÖRDEN

Saygıdeğer Okuyucu, Araştırmacı ve Akademisyenler,

Türkiye’de Yaşayan Diller Enstitü’müzün dergisi olan *The Journal of Mesopotamian Studies (JMS)*, Zazalar ve Zazaca; Edebiyat, Kültür ve Dil adlı özel sayısıyla karşınızdadır. Birçok değerli araştırmacı ve akademisyen bu özel sayının yayımlanması için destek oldu. Bu sayıda Zazaca ve Zazalar dil, kültür, tarih, edebiyat, coğrafya, kimlik gibi birçok konu yönüyle analiz edilmiştir. Aslında bu sayının bundan bir ay önce yayımlanmış olması gerekirdi. Fakat içinde bulunduğumuz pandemi süreci, bu özel sayının yayımlanmasını da etkiledi ve bu sayı ancak yılın sonunda yayımlanabildi. Her şeye rağmen bu özel sayıyla belirlediğimiz hedefe ulaşabildiğimiz için çok mutluyuz.

Zazaca eski İrani dillerin birçok arkaik özelliğini kendinde barındırmasına rağmen Zazacanın yazım süreci nispeten yenidir. Zazaca metinlerin ve telif eserlerin ortaya çıkması ancak 20. yüzyılın başlarında vuku bulmuştur. Zazacanın yazılı edebiyata geçmek için doğum sancıları çektiği bir dönemde, dünyanın genel durumu her açıdan kötüye doğru gitmekteydi ve durum Kürtçe için daha da zordu. Uzunca bir dönem Zazaca açıktan yazılamamıştır. Zazaca 1960’lı yılların ortalarına kadar sessiz kalmıştır. Bu yıllardan sonrada yazılı alanda Zazacanın ciddi bir atılım gösterdiğini, fakat yine de çok sayıda kitabın yazıldığını ve birçok edibin yetiştiğini söylemek güçtür. Zazacanın üzerinde kaybolma ve unutulma tehlikesi her zaman bir heyula gibi durmaktadır. 2000’li yıllardan sonra Türkiye’de atılan adımlardan sonra Zazaca için de nispeten özgür bir ortam meydana gelmiştir. Bu yıllardan sonra kitaplar yazılmış, dergiler çıkmış, gazeteler neşredilmiş, Zazacayla ilgili doktora ve master düzeyinde akademik tezler yazılmıştır. Yine bu çabalar Zazaca için yeterli değildir. Kürtçe dergi, tez gibi yayımlar başka dillerdeki benzer çalışmalar ile karşılaştırılınca, Zazacanın bu alanlarda ne kadar eksik kaldığı ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayı bu çalışma

Zazacanın ilerlemesi için bir imkân sağlamaktadır, bu türden çalışmaların teşvik edilmesi gerekir.

Mela Ehmedê Xasî ile başlayan Zazaca yazım süreci Osman Esad Efendî ile devam etmiştir. Zamanın ruhuna uygun olarak, Zazaca yazılmış olan ilk metinler mevlitlerdir. Bu her iki yazar da mevlit yazmışlardır. Mela Ehmedê Xasî'nin mevlidi Diyarbakır'da 1899 yılında basılmıştır ama Osman Esad Efendî'nin mevlidi, onun ölümünden sonra 1933 yılında Şam'da Celadet Alî Bedirxan tarafından yayımlanmıştır. 1960'lı yıllara kadar Zazaca eserler yazılmamıştır. 1979 yılında *Kovara Tîrêj* 4 sayı yayımlanmıştır. *Zazaca Nûbihar, War, Bîr* gibi dergilerde kendisine kısmi olarak yer edinmiştir. 1996 yılı Zazaca açısından mühimdir. 1996 yılında Grûba Xebate ya Vateyî kurulmuş ve hemen sonrasında *Kovara Vateyî* yayın hayatına başlamıştır. Bu dergi şimdiye kadar 65 sayı yayımlanmıştır ve bu dergide baştan sona kadar Zazaca yazılar yer almaktadır. 2010 yılından sonra ise üniversitelerde Kürt Dili ve Edebiyatı bölümleri, Yaşayan Diller Enstitüleri açılmaya başlanmış, bu enstitülerde tezli ve tezsiz master programlarında birçok öğrenci tarafından tez ve projeler hazırlanmıştır. Mardin Artuklu Üniversitesi Türkiye'de Yaşayan Diller Enstitüsü bu alanda çok önemli bir vazifeyi ifa etmiştir ve halen de bu görevi yerine getirmektedir. Başka üniversitelerde de Zazaca üzerine doktora ve master düzeyinde çalışmalara yapılmaktadır. Son on yılda *Newepel* gazetesi 100 sayı yayımlanmıştır, *Kovara Şewçila* ve *Kovara Ewro* yayımlanmıştır.

Bu sayı için birçok araştırmacı ve akademisyenden makale gelmiştir. Bu makalelerden bazıları içinde bulunulan süreçten dolayı tamamlanamadı ve dergide bu makalelerin yeri eksik kalmıştır. Bu dergi için 8 adet makale hakem sürecinden geçmiştir ve hakemlerden tarafından seçilmiştir. Bu sayıdan edindiğimiz tecrübeye göre, Zazaca hakemli bir dergi için gerekli altyapının var olduğunun farkına vardık. Bu sayıdaki sekiz adet yazı Zazaca, Kurmancca ve Türkçe yazılmıştır.

Abdurrahman Adak, ***Klasik Zaza Edebiyatı: Kürtçe'nin Edebî Diyalektleri ve İslamî Edebiyatlar Bağlamında Gecikmiş bir Klasik Edebiyat ve Edebî Klasizm İçerisindeki Yeri*** başlıklı makalesiyle bu özel sayıya destek sunmuştur. Adak, Zazacaya yakın ilgi duyan ve Zazacayı öğrenmeye kararlı bir akademisyendir. O, bu çalışmasında Zazaca Klasik Edebiyat üzerinde durmuştur. Adak klasik edebiyat bakımından Kürtçe'nin lehçeleri arasında bir karşılaştırma yapmaktadır. Yazıda klasik doğu edebiyatından bahsedilmekte ve Zazacanın geç kalmışlığı üzerinde durulmaktadır. Klasik edebiyat alanında bir uzman olan Adak'ın bilgisiyle, Zazaca klasik edebiyatı üzerinde okuma yapmak bizler ve okuyucularımız için iyi bir tecrübe olacaktır.

Mutlu Can, ***Türkiye'de Kurmancca (Zazaca) Üzerine Yazılan Yüksek Lisans Tezlerinin Bibliyometrik Analizi (2013-2020)*** adlı çalışmasıyla 2013 ile 2020 yılları arasında yazılan master tezleri üzerinde durmuştur. Bu çalışmada Can, yazılmış olan tezleri birkaç kritere göre tasnif etmiştir. Belirtilen tarihler arasında Zazaca üzerine 49 tez yazılmıştır, ki bu tezlerden bazıları Türkçe bazıları ise

X

Zazaca yazılmıştır. Bu makale sayesinde tez danışmanları ve tez konuları hakkında bilgiler verilmiştir. Bu makale ayrıca tez konularının belirlenmesi, öğrencilerin ve danışmanların işlerini kolaylaştırmakta, aynı konuların çalışılmasının önünü almaktadır.

Nurettin Beltekin, *Zazaca Yazımda Ağız Sorunları-Bingöl Ağız Örneği-* adlı çalışmasında dilbilimsel bir konu üzerinde durmaktadır. Zazacada standardizasyon süreci otuz yıla yakın bir süredir devam etmektedir ama henüz bile istenilen düzeyde değildir. Hal böyleyken ağızların farklı özellikleri ile yazılan metinlerin anlaşılması zorluk oluşturmaktadır. Ağızların özellikleri Zazaca için bir zenginlik ve dil kurallarının belirlenmesinde geniş bir imkân sağlamaktadır. Aynı zamanda yazıda ağız özelliklerini kaydetmek de zordur. Beltekin, bu çalışmasında Bingöl ağzının önemli özelliklerini, kısaca analiz etmiştir. Bingöl ağzı tamlama, diftong, fiil çekimleri gibi özellikleri yönünden Zazacada önemli bir ağızdır. Ağızların özelliklerini tespit etmek, dilbilimsel çalışmalarda karşılaştırma imkânı vermektedir. Bu yüzden bu tür çalışmalar karşılaştırmalı dilbilimde önemli bir rol oynar. Şimdiye dek Zazacada ağız özellikleri hakkında pek fazla çalışma da yapılmamıştır.

İbrahim Bingöl, Zazaca ve Kurmanccada Çekimli Hal adlı yazısında fiillerin çekimli halleri yönünden Zazaca ile Kurmanccayı karşılaştırmaktadır. Zazacada fiiller ve fiillerin özellikleri karmaşık konulardandır. Bingöl, çalışmalarını daha çok karşılaştırmalı dilbilim üzerine devam ettirmektedir. Bu çalışmada çekimli hal, isim, zamir, nesne gibi özellikler göre incelenmiştir. Beltekin'in çalışması gibi, bu çalışma da bir karşılaştırmalı dilbilim çalışmasıdır. Fakat bu çalışmada Zazacanın ağızları birbirleri ile karşılaştırılmamış, Kürtçenin lehçeleri olan Kurmancca ile Zazaca arasında bir karşılaştırma yapılmıştır.

Bu özel sayıya Pınar Yıldız, *Bir İlk Roman Olarak Kilama Pepûgî Üzerine Bir Analiz* makalesiyle katılmıştır. Yıldız, yazısında Deniz Gündüz'ün adı geçen romanını incelemiştir. Yazıda romana bir çerçeve çizilmiş ve bir ilk roman olarak *Kilama Pepûgî* incelenmiştir. Yazıda Zazaca romanına dair oldukça önemli bilgiler verilmiş, telif ve çeviri romanlar liste olarak sıralanmıştır.

Bu sayıda yazıların yarısına yakını kadın yazarlar tarafından yazılmıştır. Özel bir sayıda böyle bir durum bizim için de bir gurur sebebidir. Ronya İlbasmış da *Beşinci Sınıf Zazaca Ders Kitaplarının Toplumsal Cinsiyet (Gender) Bağlamında İncelenmesi* başlıklı makalesiyle Zazaca ders kitaplarıyla ilgili bir eleştiri kaleme almıştır. Bu yazıda Millî Eğitim Bakanlığı tarafından ilkökul çocuklarına Zazaca öğretmek için hazırlanan kitaplar, toplumsal cinsiyet yönünden değerlendirilmiştir. İlbasmış, çalışmasında iki ders kitabını incelemiş ve bu kitaplardan ilginç sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Muhtemelen makale yazarının ortaya çıkardığı bu sonuçlar, kitap yazarları tarafından bilerek kullanılmamıştır ama anlaşıldığı üzere makalede bahsedilen durum toplumda yerleşik bir tutuma işaret etmektedir.

Veysel Yıldızhan Zazaca en eski yazılar üzerine *En Eski Kirmancca Metinlerin Yazarları ve Yazıları (1798-1903)* adlı bir makale hazırlamıştır. Yıldızhan çalışmasında Sultan Efendi'nin yazısından bahsetmektedir. Bu yazı doğru ise ve elde edilirse, Zazaca için yazıya geçme tarihi değişecektir. Yıldızhan bu yazıdan bir kısım vermekte ve bu yazının eleştirisini de yapmaktadır. Yıldızhan'ın makalesinde 1798 ile 1903 arasında yapılan çalışmalar da kronolojik bir şekilde verilmektedir; bu yazılarda geçen sözcükler de tablolar ile ifade edilmiştir. Bu çalışmada Zazaca sözcüklerin süreç içindeki değişimi de tespit edilebilir. Keşke Zazaca yazılı metinler daha fazla olsaydı ve diyakronik araştırmalar daha iyi bir temelde yapılıyaydı.

Nadire Güntaş Aldatmaz bu özel sayıya *Kirmanccada (Zazacada) Modern Öykü* başlıklı çalışması ile katılmaktadır. Aldatmaz, çalışmasında Zazaca modern öyküden bahsetmekte ve geniş bir çerçevede öykü tahlili yapmaktadır. Bu yazıda hem istatistiksel veriler verilmiş hem de biçim ve anlam yönüyle Zazaca öyküler analiz edilmiştir. Aldatmaz yazısında Topaç, Cañşad, Demirel gibi öykü yazarları üzerinde özellikle durmaktadır. Yazarın kendisinin de bir öykü yazarı olması dolayısıyla öykülerin doğasını çok iyi bilmektedir, bu bilgisi tahlillerinde kendini göstermektedir.

Bu sayı dergimiz için bir ilk tecrübe olma özelliğindedir. Bu sayının hazırlanmasında, hakemlere gönderilmesinde, incelenmesine ve bütün süreçte mamosta Dr. Şehmus Kurt bize çok yardımda bulundu. Bu içtenliği ve Zazacaya olan aşkımdan dolayı ona çok teşekkür ederiz. Bu ilk tecrübeye Zazacayı ve Zazaları inceledik. Bu sayıda farklı alanlarda değerli yazılar dergimizde yer aldı. Beklentimiz sadece dergimizde değil, diğer dergilerde de Zazaca için özel sayılar hazırlanmasıdır. Zazaca ve Zazalar üzerine çalışmaların araştırmacılar arasında yaygınlaşması ve daha birçok değerli çalışmanın yapılması dileğiyle.

Dr. Ahmet KIRKAN
Sayı Editörü

Special Issue

Zazakî and Zazas; Literature, Culture and Language

EDITORIAL

Esteemed Readers, Researchers and Academics,

The Journal of Mesopotamian Studies (JMS) features a special issue titled *Zazakî and Zazas; Literature, Culture and Language*. Many valuable researchers and academics contributed to this special issue. In this issue, Zazas and Zazakî are analyzed in terms of many subjects such as language, culture, history, literature, geography and identity. In fact, this issue should have been published a month earlier, however the pandemic process has also affected the publication of this special issue, and this issue could only be published by the end of 2020. We are very happy that we can achieve the goal we set for this special issue.

Although Zazakî has many archaic features of the old Iranian languages, the writing process of Zazakî is more recent. It was only in the early 20th century that Zazakî texts and copyrights appeared. At a time when Zazakî was facing a lot of difficulties to switch to written literature, the general situation of the world was worsening in every aspect and the situation was more difficult for Kurdish. For a long time Zazakî could not be written freely. Zazakî remained silent until the mid-1960s. It is difficult to say that after these years Zazakî made a serious breakthrough in the written field and also that many books were written and many scholars showed up. The danger of getting lost and forgotten for the Zazakî is always in question. After the steps taken after the 2000s, a relatively free environment has emerged for Zazakî. After these years, books were written, journals and newspapers were published, doctoral and master level academic theses were written in Zazakî. Again, these efforts are not enough for Zazakî. When the publications, journals and theses in the Kurdish language is compared with other languages it becomes clear that Zazakî is deficient in these areas. Therefore, this study provides an opportunity for the advancement of Zazakî and such studies should be encouraged.

The writing process in Zazakî, which started with Mela Ehmedê Xasî, continued with Osman Esad Efendî. In accordance with the spirit of the time, the first texts written in Zazakî were the mawlıds. Both of these authors have written mawlıd. Mawlıd of Mela Ehmedê Xasî was published in Diyarbakır in 1899, but Osman Esad Efendi's mawlıd was published by Celadet Alî Bedirxan in Damascus in

XIII

1933 after his death. Until the 1960s, Zazaki works were not written. In 1979, Kovara Tîrêj was published in 4 issues. Zazaki has been partly featured in journals such as Nûbihar, War, and Bîr. 1996 is an important year for Zazaki. In 1996, Grûba Xebatê ya Vateyî [Vate Workshop] was established and immediately after that, Kovara Vateyî started its publishing life. This journal has been published in 65 issues so far, and this journal completely contains articles in Zazaki. After 2010, Kurdish Language and Literature departments and Living Languages Institutes started to be opened at universities, and graduate thesis and projects were prepared by many students in master's programs and non-thesis master's program in these institutes. Mardin Artuklu University Institute of Living Languages in Turkey has fulfilled the very important task in this field and still fulfills this task well. Doctoral and master studies on Zazaki are also carried out in other universities. *Newepel* newspaper has been published in 100 issues in the last decade, *Kovara Şewçila* and *Kovara Ewro* have been published.

For this issue, many researchers and academics have sent articles. Some of these articles could not be completed due to the current process and their place in the journal is missing. For this journal, 8 journals went through the reviewing process and were selected by the reviewers. Based on the experience we gained from this issue, we realized that the necessary infrastructure for a peer-reviewed journal in Zazaki exists. Eight articles in this issue are written in Zazaki, Kurmanji and Turkish.

Abdurrahman Adak supported this special issue with his article entitled ***Classical Zazaki Literature: In the Context of Kurdish Literary Dialects and Islamic Literatures a belated Classical Literature and Its Place in Literary Classicism.*** Adak is an academic who has a keen interest in Zazaki and is determined to learn Zazaki. In this work he focuses on Classical Literature in Zazaki. Adak makes a comparison between the dialects of Kurdish in terms of classical literature. Moreover classical eastern literature is mentioned in the article and the delay of Zazaki is emphasized. With the knowledge of Adak, who is an expert in the field of classical literature, reading on classical Zazaki will be a good experience for us and our readers.

With his work entitled ***Bibliometrik Analysis of Master Thesis Writen on Kîrmanckî (Zazaki) in Turkey*** Mutlu Can focuses on master theses that have been written and accepted between 2013 and 2020. In this study, Can classifies the theses according to a few criteria. Between the specified dates, 49 theses were written on Zazas and Zazaki, some of them in Turkish and some in Zazaki. Thanks to this article, information about thesis supervisors and thesis topics has been given. Especially this article makes the work of students and supervisors easier during thesis topic determination process, and prevents studying the same subjects.

Nurettin Beltekin focuses on a linguistic issue in his work entitled ***Dialect Problems in Zazakî Writing -Bingöl Dialect Sample-***. The standardization process in Zazaki has been going on for nearly thirty years, but it is not yet at the

desired level. As such, comprehension of texts written with different characteristics of dialects creates difficulties. The features of the dialects provide a richness for Zazaki and a wide opportunity in determining the language rules. It is also difficult to record dialect features in the manuscript. Beltekin briefly analyzes the important features of the Bingöl dialect in this study. Bingöl dialect is an important dialect in Zazaki in terms of features such as phraseology, diphthong, and verb conjugation. Determining the features of dialects allows comparison in linguistic studies. That's why these types of studies play an important role in comparative linguistics.

In his article entitled *Oblique Case in Zazaki and Kurmanji*, İbrahim Bingöl compares Zazaki and Kurmanji in terms of conjugated forms of verbs. Verbs and features of verbs in Zazaki are complex subjects. Bingöl continues his studies mostly on comparative linguistics. In this study, properties such as inflected state, noun, pronoun, object are examined. Like Beltekin's work, this is a comparative linguistics study. However, in this study, the dialects of Zazaki were not compared with each other, a comparison was made between two Kurdish dialects, Kurmanji and Zazaki.

Pınar Yıldız participated in this special issue with her work entitled *An Analysis of Kilama Pepûgî as a Debut Novel*. Yıldız examines the aforementioned novel of Deniz Gündüz in her article. In the article, a frame was drawn for the novel and *Kilama Pepûgî* is analyzed as a first novel. In the article, very important information about the Zazaki novels is given, copyrighted and translated novels are listed.

Nearly half of the articles in this issue are written by women writers. Such a situation in a special issue is also a reason for pride for us. Ronya İlbasmış has written a review about the textbooks with the article entitled *Gender Analysis of Fifth Grade Zaza Language Books*. In this article, the books prepared by the Ministry of Education to teach Zazaki to primary school children are evaluated in terms of gender equality. İlbasmış examined two textbooks in her study and reveals interesting results from these books. It is possible that these results of the author were not used deliberately by the authors, but as it is understood, the situation mentioned in the article indicates a settled situation in the society.

Veysel Yıldızhan prepared an interesting article titled *The Writers of the Oldest Sources in Kirmanckî and Their Writings (1798-1903)* on the oldest writings in Zazaki. Yıldızhan mentions Sultan Efendi's manuscript in his work. If this inscription is correct and obtained, the date of writing in Zazaki will change. Yıldızhan gives a part of this writing and also criticizes it. In the same article, studies carried out between 1798 and 1903 are also given in chronological order; the words in these articles are also given in tables. In this study, the change of Zazaki words in the process can also be determined. If only there were more written texts in Zazaki and diachronic research had been done on a better basis.

The Journal of Mesopotamian Studies

ISSN:2147-6659 / e-ISSN: 2687-6388

Nadire Gntař Aldatmaz participates in this special issue with her article *Modern Story in Kirmanckî (Zazakî)*. Aldatmaz talks about the modern story in Zazaki and conducts story analysis in a wide range. In this article, both statistical data are given and Zazaki stories have been analyzed in terms of form and meaning. In his article, Aldatmaz emphasizes on story writers such as Topaç, Canşad and Demirel. Since the writer herself is a story writer, she knows the nature of the stories very well, and this knowledge shows itself in her analysis.

This issue is the first experience for our journal. In the preparation process of this issue, particularly in reviewing and sending articles to the referees, and in the whole process Dr. şehmus Kurt helped us a lot. We thank him very much for his sincerity and love for Zazakî. In this first experience, we have examined Zazaki and Zazas. In this issue, valuable articles in different fields take part in our journal. Our expectation is that special issues for Zazaki will be prepared not only in our journal but also in other journals. We hope that studies on Zazaki and Zazas will become widespread among researchers and many more valuable studies will be done.

Dr. Ahmet KIRKAN

Issue Editor